

Glimmingehus

Vardagslivet i en adelsborg från medeltiden

Foto: Bengt A Lundberg CC BY

En lärarhandledning

av

Fredrik Nihlén

Förord

Åren har gått sedan vi för första gången publicerade en lärarhandledning om borgen på Glimmingehus. Sedan dess har nya upptäckter gjorts, nya perspektiv har kommit in när det gäller borgens historia och fysiska omDispositioneringar har gjorts på besöksområdet. Det fanns helt enkelt ett behov av att uppdatera handledningen. Tidigare har jag gjort mindre uppdateringar, men denna gång är handledningen omarbetad mer grundligt. Exempelvis tar den nu nästan helt och hållet sin utgångspunkt från själva borgen. Det finns naturligtvis många sätt att undersöka och studera en borg och perspektiven och aspekterna är oändliga. I denna handledning hittar du några exempel, de allra flesta med inspiration från frågor och diskussioner som dykt upp i samband med våra skolvisningar. Mycket av innehållet bygger också på den kunskapsbas som jag och mina kolleger samlat på oss här på Glimmingehus genom åren, i samband med våra efterforskningar för tidsresor, skyltar, utställningar och dramatiserade visningar. Jag vill också passa på att berätta att det nu också finns möjlighet för ytterligare fördjupning. På vår skolsida kan du nämligen hitta ett antal nyproducerade temafilmer för skolor, alla producerade med inspiration från grundskolans läroplan. Ytterligare resurser för skolan är på gång.

Med en förhoppning om trevlig läsning och ett spännande besök på Glimmingehus!

Glimmingehus, september 2020
Fredrik Nihlén
Kulturmiljöpedagog
Glimmingehus,
Riksantikvarieämbetet

Innehåll

Förord	2	Herregemaket	22
Innehåll	3	Stugkammaren	23
INLEDNING	4	Hemlighuset	23
Om handledningen	4	ANDRA VÅNINGEN	24
Definitioner	4	Stora salen	24
Avgränsningar	4	Gästrum och förråd	24
Borgen i sitt lokala och historiska sammanhang	5	Stora salen, inredning och gästbud	25
Skåne omkring år 1500-1525	5	Representativ våning	25
Det lokala sammanhanget	5	Senare förändringar i rummet	26
Varför ligger borgen här?	5	Frustugan	27
Jens Holgersen och Margareta		Frustugans stugkammare	29
Arvidsdotter	6	TREDJE VÅNINGEN	30
Glimmingehus och släkten Ulfstand	6	Skytteloftet	30
Margaretas och Jens barn	7	VINDEN OCH TAKET	31
Var sov barnen?	7	KARTA ÖVER OMRÅDET PÅ GLIMMINGEHUS	32
Vem tog över Glimmingehus?	7	GENOMSKÄRNING AV STENHUSET PÅ GLIMMINGEHUS	33
Arbetsstyrkan på Glimmingehus	8	LITTERATURTIPS	34
STENHUSETS UTSIDA	9	KONTAKT OCH BOKNING	##
Byggnadsmaterial	9		
Byggherre och byggmästare	10		
Byggnadsställningar och byggnadshyttan	10		
Karnap	11		
Fönsteröppningar	11		
Murankare	12		
Tak och skorstenspipor	12		
STENTAVLAN	13		
Texten	13		
Bildfältet	13		
STENHUSETS INSIDA	14		
Stenhusets ingång	14		
Dörr och förstuga	14		
Källarvåningen	14		
Spiskällaren	15		
Glimmingehus vindbrygga	15		
Källare med brunn och bakugnar	17		
Borgbrunnen	17		
Köket	18		
FÖRSTA VÅNINGEN	19		
Första trappan	19		
Försvarssystem i trappan	19		
Unikt trapphus	19		
Förstuga och vildmannen	20		
Skorstenstock	20		
Vildmannen	20		
Borgstugan	21		

Inledning

För många lärare och elever utgör ett besök på Glimmingehus ett självklart inslag när man gör sin "Skåneresa". Detta är ju inte speciellt konstigt med tanke på att det här finns en känd och dessutom mycket välbevarad medeltidsborg. När man träder in i borgen på Glimmingehus och vandrar runt så får man möjlighet att uppleva en konkret och genuin medeltidsmiljö. Det är svårt att hitta andra lika välbevarade medeltidsmiljöer i Skåne.

Om handledningen

Handledningen riktar sig framför allt till de lärare som vill läsa på om Glimmingehus. Tanken är att ge läraren information, fakta, ämnen, idéer och möjligheter att få ut så mycket som möjligt vid ett besök. Förhoppningen är att denna handledning kan stärka upplevelsen på plats här eller på distans, både när det gäller kunskaper och upptäckande. Sammanställningen kan med fördel kombineras med andra digitala resurser för skolor, som du hittar på vår hemsida. Ambitionen med handledningen är att ge, med Glimmingehus som exempel, en konkret ingång till hur vardagslivet kunde se ut för människor i en medeltida nordisk adelsborg. En hel del av faktainnehållet är överförbart även på andra borgar, som kan finnas i din skolas närområde. För den lärare som vill göra en egen visning med sin skolklass så får du här en möjlighet att läsa på om borgen. Även för dig som bokat ett skolprogram ger denna sammanställning en möjlighet till att läsa på inför besöket och få fakta till förberedelser och efterarbete i klassrummet. I handledningen föreslås en rad olika frågor som du kan diskutera med eleverna. För den som önskar ytterligare fördjupningar kring olika aspekter av Glimmingehus historia hänvisar jag vidare till övrigt digitalt material på vår skolsida.

Definitioner

I äldre tider gick den trappgavelförsedda borgen på Glimmingehus under benämningen *stenhuset* och nu för tiden för

borgen. Jag kommer att använda mig av båda benämningarna för variationens skull. Under medeltiden och långt fram i tiden kallades adelsgården för "Glimminge". Detta var en benämning på gården i sin helhet, inklusive borgholmen, vatten-graven, stenhuset och andra byggnader, vindbryggan, trädgårdar och ekonomi-enheten. Det var först på 1800-talet som benämningen Glimmingehus kom till. För enkelhetens skull kommer jag att använda mig av begreppet Glimmingehus, både som benämningen på den gamla adelsgården i sin helhet och det nutida besöksmålet.

Glimmingehus i vinterskrud. Foto: CC BY

Avgränsningar

Av naturliga skäl kan jag inte ta upp och berätta om allt och avgränsningar måste göras. Därför kommer denna handledning att handla nästan uteslutande om själva stenhuset och dess olika detaljer. Den kommer också att handla om det första ägarparet Margareta Arvidsdotter och Jens Holgersen. Ur kronologisk synvinkel kommer jag alltså att prioritera den danska senmedeltidens slutskede, det vill säga 1500-talets första fjärdedel. Till viss del kommer jag också att lyfta fram Jens och Margaretas barn och den arbetsstyrka som kan ha funnits på Glimmingehus.

Borgen i sitt lokala och historiska sammanhang

Innan vi kliver in i stenhuset behöver vi lite bakgrundsinformation, så att vi kan sätta in borgen och Glimmingehus i sitt lokala och historiska sammanhang.

Skåne omkring år 1500-1525

Skåne utgjorde under den aktuella perioden en östlig del av kungariket Danmark. Landskapet präglades bland annat av den kyrkliga närvaron. Danmarks ärkebiskopssäte låg i Lund och åtskilliga kloster och konvent fanns spridda i städerna och på landsbygden i Skåne. Till detta ska också läggas mängder med stadskyrkor, sockenkyrkor, kapell och kyrkans tillhörande egendomar. Även adeln utgjorde en betydande faktor i Skåne, med åtskilliga sätesgårdar och tillhörande egendomar. Det tidiga 1500-talet utgjorde en dramatisk period i Danmarks historia med Kalmarunionens avslutning, ständiga krig mellan kungarikena Sverige och Danmark, adelsuppbåd, bondeuppror, kaos i den danska kyrkans högsta ledning och allmän politiska oro i Danmark. Allt detta påverkade självklart läget och vardagslivet i Skåne.

Det lokala sammanhanget

Glimmingehus ligger i Skåne på Österlen i Simrishamns kommun, cirka fem kilometer öster om Hammenhög. Avståndet till Östersjökusten är cirka sex kilometer. Under medeltiden utgjorde Glimmingehus ett adels gods, som gick under benämningen *Glimminge* och tillhörde den adliga släkten Ulfstand. Godset Glimminge var en del av Vallby socken och omgavs av de medeltida byarna Vallby, Glivarp, Salarp, Bolshög och Östra Glimminge. De närmaste kyrkorna låg i Vallby och Bolshög. Under medeltiden delades Skåne in i olika härader och Glimminge tillhörde Järrestads härad. De närmaste medeltidsstäderna utgjordes av Simrishamn och Thumathorp. Ystad låg inte heller så långt bort. Närmaste klostret låg i Tumathorp.

Glimmingehus från söder. Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

Varför ligger borgen här?

För det första får man nog utgå ifrån sydöstra Skåne under medeltiden var en förhållandevis rik bygd. Sydöstra Skånes rikedom antyds av förekomsten av sammanlagt tre medeltidsstäder (se ovan) och av minst åtta adliga sätesgårdar (Glimmingehus, Bollerup, Gärsnäs, Örup, Tunbyholm, Gyllebo, Tosterup och Smedstorp) och en länsborg (Gladsax). Tillgången på rika betesmarker, ängar och åkermark lockade adeln att anlägga en adelsborg just här. Placeringen i utkanten av byarna Östra Glimminge, Vallby och Glivarp gjorde det också möjligt att anlägga en stor gård med borgholme, trädgårdar, ladugård (ekonomienhet) och vallgravar. Detta utan att behöva ta hänsyn till någon trång och avgränsad tomt inne i någon av byarna. Placeringen av sätesgården utanför byarna har också varit ett sätt för adeln att demonstrera sin sociala ställning och status, gentemot lågadeln och bönderna i trakten.

Tips på frågor att arbeta med:

Har det funnits någon medeltida borg i närheten av er skola?

Om er skola funnits på medeltiden, vilken socken och vilket härad skulle den ha tillhört?

Jens Holgersen och Margareta Arvidsdotter

Glimminge utgjorde under det tidiga 1500-talet huvudgård för adelspersonerna Jens Holgersen och Margareta Arvidsdotter. Det vill säga den var en av deras mest förnämsta gårdar och hade en större mängd underliggande landbogårdar (se faktaruta). Jens Holgersen och Margareta Arvidsdotter gifte sig i Visby på Gotland 1498 och året senare, 1499, började de uppföra stenhuset på Glimminge. Båda tillhörde den rika och mäktiga högadeln i Danmark respektive i Sverige.

Ingången till borgen och tillhörande minnestavla.
Foto: Bengt A. Lundberg, RAÄ.

Jens växte upp som dansk adelsman i det danska Skåne och ärvde Glimminge efter sina föräldrar under 1480-talet. Han ingick i en adelssläkt som efter hans död började kallas för Ulfstand, med inspiration av de så kallade ulvständerna i släktvapen. Under sin livstid hade Jens titlar som hövitsman, amiral, riksråd, väpnare och senare också riddare. Margareta Arvidsdotter växte upp som adelskvinna i Småland och tillhörde den rika släkten Trolle. Möjligtvis tillbringade hon barndomen på Bergkvara gård, i närheten av Växjö i Småland. Med egendomar på över tusen gårdar utgjorde Margaretas föräldrar troligtvis den rikaste familjen i den tidens Sverige.

Glimminge och släkten Ulfstand

Jens Holgersen hävdar på stentavlan att det var han som har lagt grundstenen till stenhuset. Hur gården Glimminge såg ut före detta är osäkert och vi vet inte heller exakt hur långt tillbaka i tiden som släkten

Ulfstand varit i ägo av denna plats. Det vi vet är i alla fall att Jens hade ärvt Glimminge av sin far, väpnaren Holger Henriksen, i slutet på 1400-talet. Redan 1435 skrev sig Jens farfar till Glimminge, riddare Henrik Gertsen. Längre tillbaka än så kommer vi inte. Vi vet inte heller hur länge borgen har legat på sin nuvarande plats. Kanske låg den medeltida adelsgården från början någonstans i Östra Glimminge, en by strax öster om Glimmingehus.

Adel, huvudgårdar och borgar

Adeln utgjorde en klart avgränsad grupp i det medeltida Danmark där kvinnorna titulerade sig som fruar och männen som riddare och väpnare. I samband med krig ställde riddarna och väpnarna upp för kungen med rustning och stridshäst. I utbyte erhöll de skattefrihet för sina jord-egendomar. Adelns storgårdar gick under medeltiden ofta under benämningen huvudgårdar och ibland också sätesgårdar. Huvudgården kunde ha flera funktioner för adeln. De fungerade som en ståndsmässig bostad, som ekonomisk enhet (jordbruk, avel m m) och som administrativt center för de underliggande landbogårdarna. Huvud-gårdarna låg under medeltiden utspridda i hela det skånska landskapet, inte som långt senare koncentrerade kring vissa områden. Av olika orsaker var det inte helt ovanligt att adeln under slutet av 1200-talet och 1300-talet befäste och byggde borgar på sina huvudgårdar. I slutet på 1300-talet förbjöds dock det privata borgbyggandet i Danmark och blev inte tillåtet igen förrän under slutet på 1400-talet. Adeln började återigen befästa sina huvudgårdar och Glimmingehus utgör ett exempel på detta.

Margaretas och Jens barn

Jens Holgersen och Margareta Arvids-dotter fick sammanlagt åtta barn, tre döttrar och fem söner. Dötrarna hette Beate, Sidsel, Elsebe och pojkarna Holger, Arvid, Börge, Gert och Gregers. Till detta ska också läggas dottern Christense Jensdatter, som Jens hade tillsammans med sin första hustru Holgerd Axelsdatter (Brahe). Antalet barn som Jens och Margareta kan i vår tid ses som märkligt. Med utgångspunkt för att kvinnor under medeltiden kanske födde i genomsnitt sex barn, så kanske denna siffra ändå inte är så konstig. Till detta kan man också tänka sig att adelskvinnor kan ha fött ännu fler barn än genomsnittet. Adeln under medeltiden har förmodligen både haft ambitionen och resurser att skaffa många barn. Deras ekonomiska resurser gav dem bland annat möjlig att anställa och anlita ammor.

Var sov barnen?

Detta är en fråga som vi ofta får på Glimmingehus. Margaretas och Jens barn sov förmodligen under sin spädbarnstid i en vaggga tillsammans med sin mor i exempelvis frustugan. När barnen blev lite äldre delade de förmodligen säng med syskon eller tjänstefolk, som exempelvis barnpigor. Exakt i vilka rum de sov, vet vi dock inte. Några speciella barnrum, som vi har nu för tiden, fanns inte under medeltiden.

Vem tog över Glimmingehus?

Sex av dessa barn ingick senare i äktenskap, medan övriga förblev ogifta. Det blev sonen Börge Jensen Ulfstand som fick ärva gården Glimminge efter sina föräldrar. Börje gifte sig med Magdalena Tygesdatter Krabbe och tillsammans fick de..... Börje fick ärva en ordentlig förmögenhet efter sina föräldrar och han utgjorde under sin tid en de rikaste männen i Skåne.

Kyrkomålning från Østerlars kyrka på Bornholm.
Foto: Mats Larsson

Tips på frågor att arbeta med:

Varför födde kvinnorna så många barn under medeltiden?
Hur många barn föds per kvinna nu för tiden i Sverige?

Arbetsstyrkan på Glimmingehus

När det gäller den arbetsstyrka, som kan ha funnits på Glimmingehus under Jens och Margaretas tid, så vet vi ganska lite. Orsaken är att det saknas källmaterial om denna grupp och till viss del att forskningen kring detta område i allmänhet inte har varit särskilt omfattande. Exempelvis så saknas det medeltida räkenskaper från Glimmingehus med uppgifter om exempelvis löner. I jämförelse med andra samtida borgar och gods kan man ändå säga något generellt om arbetsstyrkan och deras arbetsuppgifter lite mer generellt.

Foto: Bengt A. Lundberg, RAÄ. CC BY

Kocken, bryggerskan och bagerskan stod för matlagning och dryck i hushållet på Glimminge. De arbetade framför allt i stenhusets källare. Källarsvennen bevakade mat- och dryckesförråden. Dukesvennen stod för dukning och servering vid måltiderna. Till de anställda hörde också de väpnade svennerna (soldaterna), inklusive armborst- och bösskyttar. Porten vaktades av portvakten. På gårdens ekonomiska enhet arbetade exempelvis mjölkdejan, stallsvennen och kodrängen som skötte om gårdens djur. Underliggande bönder kallades också in för olika jordbruksarbeten. En rad olika hantverkare och specialister har dessutom anställts i olika omfattning, så som fiskare,

jägare, skräddare, garvare, skomakare och smed. Till gården kan också ha hört en vattenkvarn med tillhörande mjölnare. Till detta ska också läggas ett antal drängar och pigor som utförde diverse olika arbeten på gården. Till Jens och Margaretas närmaste tjänarstab kan också ha hört dörrsven, kammarsven, frustugupiga och skrivare.

Arbetet på gården leddes i huvudsak av gårdsfogden, som också anställde och betalade ut löner. Lön till anställda betalades i normala fall ut två gånger om året och bestod av bland annat pengar, tyger och skor. Gårdsfogden fick redovisa sina räkenskaper inför Glimminges herrskap. Den totala arbetsstyrkan på Glimminge gård kan uppskattningsvis, som mest, ha bestått av 30-40 personer.

Foto: Bengt A. Lundberg, RAÄ. CC BY

Tips på frågor att arbeta med:

Vilka arbetsuppgifter fanns att utföra på en medeltida borg?
Hur tror du vardagslivet såg ut för en anställd på Glimmingehus under medeltiden?
Var det någon skillnad beroende på om man var man eller kvinna?

Stenhusets utsida

Nog med sammanhang och bakgrunds-information. Nu är det tid att titta på stenhuset! Vi börjar på utsidan, för här finns nämligen mycket att upptäcka. Utsidan av stenhuset har massor av öppningar och hål av olika slag och med varierande funktioner. Det rör sig till exempel om ljusgluggar, fönsteröppningar och dörröppningar till svalgångar och toaletter. Det finns också en mängd fyrkantiga hål av olika storlek, som kan ha fungerat som fästpunkter för exempelvis svalgångar, skyttegångar och byggnadsställningar. Tre öppningar till utslagsvaskar finns dessutom, där smutsigt disk- bad- och tvättvatten kunde hällas ut.

Borgens södra fasad och östgaveln.

Foto: CC BY

Byggnadsmaterial

Stora mängder byggnadsmaterial har gått åt till bygget, kanske upp mot sex till sju tusen ton sten, tegel och murbruk. Stenhuset är i huvudsak byggt i sandsten, av en speciell typ som kallas för *Hardebergasandsten* och som förekommer i Simrishamnstrakten. Troligen är det just någonstans i trakten av Simrishamn som man brutit stenen till bygget. Man har även använt sig av andra stensorter, som till exempel *Komstads kalksten* från Österlen i gavelröstena och gotländsk sandsten i hörnkedjorna. Murverket på utsidan är oputsat och har troligen alltid varit så.

Takvalv i tegel i frustugans stugkammare. Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

Vissa delar av huset är också byggda i tegel. Exempelvis är flera valv och röckanaler murade i tegelsten och husets tak var täckt med taktegel. Teglet har tillverkats av tegelslagare, säkerligen i gårdens omedelbara närhet. På 1500-talet fanns det en äng i den intilliggande byn Vallby, som kallades för *Tellestens engenn*. Kanske var det där som teglet slogs i formar och brändes i ugnar.

Tips på frågor att arbeta med:

Finns det något gammalt stenbrott i ert närområde?

Vilken typ av sten har man brutit där?

Hur transporterade man sten på medeltiden?

Har det funnits något tegelbruk i ert närområdet?

När var detta i bruk?

Hur tillverkade man tegel på medeltiden?

Hur skiljer sig vår tids byggnadsmaterial från medeltidens?

Byggherre och byggmästare

Stenhuset uppfördes omkring 1500 (ca 1499-1505) med Jens Holgersen som byggherre. Vi känner tyvärr inte till om Margareta Arvidsdotter varit engagerad i bygget. Detta går dock inte att utesluta att även hon kan ha varit involverad i planeringen och bygget av stenhuset. För själva byggnationen anlätades säkerligen en byggmästare, som fungerade som arbetsledare och kanske även arkitekt. En del menar att det var Adam van Düren, medan andra föreslår att det kan ha varit en för oss okänd byggmästare från Gotland. En rad olika hantverkare har i alla fall varit inkopplade. På plats har säkert funnits stensculptörer, stenhuggare, murmästare (och murargesäller), kalkrörare, smeder och glasmästare. Stenhuggarna har lämnat efter sig åtskilliga stenhuggarmärken på olika ställen i huset. Till detta ska läggas timmermän som har tillverkat träformar, byggnadsställningar, bärbårar, skottkärror, vinschar och takstolar. Snickare och målare stod för inredning och dekoration. Ett antal arbetskarlar, hantlangare och transportarbetare har förmodligen också varit på plats. Slutligen har säkert också gårdsfolket och underliggande landbönder varit engagerade vid bygget. Vi vet inte exakt när stenhuset var färdigbyggt, men det kan mycket väl ha tagit upp mot sju år.

Stenrelief med släkten Ulfstands vapen i stenhuset.

Foto Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

Byggnadsställningar och byggnadshyttan

En del av de fyrkantiga bomhålen i muren på stenhuset, har antagligen använts till att fästa byggnadsställningarnas bjälkar. Inne på borgholmen har arkeologerna också hittat ett stolphål i marken som kan ha varit rester efter en av byggnadsställningarna. På arbetsplatsen har det också funnits en byggnadshytta, i form av ett eller flera enklare träskjul där arbetarna och hantverkarna kunde arbeta i skydd vid dåligt väder. En sådan bygghytta finns att beskåda i rekonstruerad form strax väster om borgen utanför vallgraven. Resterna av den medeltida byggnadshyttan hittade arkeologerna eventuellt på en plats strax söder om stenhuset.

Rekonstruerad bygghytta på Glimmingehus.

Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

Tips på frågor att arbeta med:

Vilka typer av hantverkare och arbetare kan ha varit med att bygga borgen?

Vilka hjälpmedel och redskap hade man tillgång till på medeltiden när man skulle bygga en borg?

Karnap

Högt upp på borgens utsida, ovanför ingången till borgen sitter ett så kallat karnap. Det rör sig om en liten utskjutande utbyggnad med korsvirkesväggar och tegeltak, vilandes på två bastanta konsoler av sten. I botten av utbyggnaden finns öppningsbara träluckor. Från denna utbyggnad kunde man på olika sätt angripa en fiende. Via lucköppningen kunde man också hissa upp varar, med vindspel och block, till borgens förrådsutrymme på loftet och vinden.

Karnap vilandes på konsoler av sten.

Foto: CC BY

Fönsteröppningar

Inga ursprungliga fönsterglas finns kvar i stenhuset på Glimmingehus. De nuvarande fönsterbågarna med blyspröjsar sattes in på 1920-talet. Det går dock inte att utesluta att glasning redan fanns här från början, när huset stod färdigbyggt i början av 1500-talet. I samband med utgrävningar av vallgraven påträffades nämligen en hel del fönsterglas. Själva glasningen bestod av små, rombiskt formade rutor som sammanfogats med hjälp av blyspröjsar. Även själva stormjärnen, som har skyddat mot vindtryck, finns kvar. Denna glasning kan mycket väl ha sitt ursprung i 1500-talet. Stenhuset kan ursprungligen också varit utrustat med järngaller i fönsteröppningarna. Ett möjligen ursprungligt galler finns dessutom fortfarande kvar i Jens gemakts fönster i väster.

Fönsterglas från vallgraven med bevarade stormjärn.

Foto: Tina Karlsson

Fönsterglas under senmedeltiden

Under stora delar av medeltiden var fönsterglas ett mycket dyrbart material och förekom endast i de mest påkostade byggnaderna. Istället för glas kunde man använda sig av djurskinn, pergament, papper eller hornplattor. I danska städer och borgar blev det dock under 1400- och 1500-talet vanligare med fönsterglas i de profana husen. Omkring år 1500 är det inte helt ovanligt med att glasmästare omtalas i danska räkenskaperna vid byggen av borgar och slott. Fönsterglasen kombinerades ofta med träluckor och järngaller.

Murankare

Någon gång under 1700-talet försågs stenhuset med förstärkande murankare. Murankare har använts för att hålla samman upprättstående murverk med horisontella bjälklag. Det hela fungerar som en förstärkning av förbindelsen mellan de olika byggnadsdelarna (bjälkar och mur). Murankaret, som är fäst i bjälkens ända, går rakt igenom muren och har säkrats på utsidan med hjälp av ett ankarslut, en tvärgående stång av järn. De S-formade ankarsluten är synliga på borgens södra och norra fasad.

Tak och skorstenspipor

Takteglet ser man tydligt på utsidan. På vinden kan man också se hur takteglet är fastmonterat. Tegelpannorna ligger här i sitt bruk direkt på läkten, ett så kallat understruket tak (samma princip som i museets tak i norra längan). Takpannorna är av en typ som brukar kallas för *vingtegel*. Vindens krafter gör att detta tak reparerats åtskilliga gånger genom tiderna. Redan vid sin tillkomst i början av 1500-talet kan man säkert utgå ifrån att huset hade taktegel. Förmodligen rörde det sig då ursprungligen om en medeltida typ av tegel som går under benämningen ränntegel. Under äldre tider stack det upp minst tre stycken skorstenspipor från taket på stenhuset. Ungefär i mitten av huset, på takets södra sida, stack pipan upp från köksskorstenen. I västra och östra gavlarna stack det upp ytterligare mindre skorstenspipor från spisarna i herregemaket, stora salen och frustugan.

Taket med taktegel på Glimmingehus.

Foto: Bengt A. Lundberg, RAÄ. CC BY

Tips på frågor att arbeta med:

Fanns det fönsterglas på medeltiden?
Vad innebar det för boendet och vardagslivet att fönsterglas blev vanligare?

Stentavlan

Under senmedeltiden förekom det då och då att borgarna utsmyckades med stentavlor med heraldiska sköldar, som visade borginnehavarens vapen. Ofta placerades de väl synliga på fasaderna. Så är fallet på Glimmingehus. Ovanför dörren till stenhuset finns en stor minnestavla i gotländsk kalksten. Det är med stor sannolikhet bildhuggaren Adam van Düren som har tillverkat stentavlan. Tavlan är uppdelad i ett övre textfält och ett nedre bildfält.

Minnestavlan ovanför ingången till borgen.

Foto: CC BY

Texten

Inskriften är troligtvis författad av Jens Holgersen själv. Detta antyds i alla fall av att texten har en tydlig östdansk prägel. Texten, som inte längre är så läsbar, kan enligt Curt Wallin, med hjälp av gamla avskrifter och avbildningar översättas till följande på svenska (Wallin 1979):

I Herrens år 1499 dagen efter S:ta valborgs dag [alltså 2/5] då lade jag, Jens Holgersen, första stenen i grundvalen i detta hus.

Här kan vi också läsa om Jens första hustru, Holgerd Axelsdatter (Brahe):

I Herrens år 1495 S:ta Elisabets dag [19/11] då dog jag, Holgerd Axelsdatter, och ligger [begravd] i Tommarps kloster.

Slutligen kan vi också läsa om Jens andra hustru, Margrethe Arvidsdatter (Trolle):

I Herrens år 1498 S:t Olofs dag [29/7] då gjorde Jens Holgersen sitt bröllop även med Margrethe Arvidsdatter på Visborg.

Bildfältet

Under texten hittar vi tre olika vapen med sköld, hjälm, hjälmprydnad, exempelvis två "vesselhorn" och hjälmtäcke (tygstycke som hänger ned från hjälmen). Från vänster ser vi Braharnas silverpåle på svart botten, Holgerd Axelsdatter, i mitten Ulfstandarnas svarta spetsar på silverfält, Jens Holgersen och till höger Trollarnas röda trollhuvud på guldfält, Margareta Arvidsdatter. Stentavlan har förmodligen ursprungligen varit målad för att underlätta läsning och identifiering av vapen-sköldarna.

Hilfelings teckning av minnestavlan år 1777.

Bild: Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek, Kongernes Samling, København.

Tips på frågor att arbeta med:

Vilken funktion hade stentavlan på borgen?

Vem var den riktad till?

Hur vanligt var det med läs- och skrivkunnighet under medeltiden?

Stenhusets insida

Stenhusets ingång

Stenhusets yttertrappa är uppbyggd på en fyrkantig plattform. Denna markerar platsen för en anläggning som påträffades under borggården på 1930-talet och som troligen utgör resterna efter en terrass med möjlig tillhörande trappa i norr. Denna terrass har förmodligen varit cirka två meter hög och nått upp till strax under portens tröskel. Under själva terrassens golv påträffades också ett rum med tillhörande fönsterglugg och utslagsvask. En alternativ teori är att anläggningen utgör resterna efter ett utvändigt trapphus.

Entré och trappa till borgen.

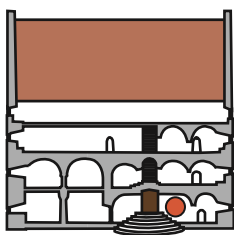
Foto Bengt A Lundberg. RAÄ. CC BY

Dörr och förstuga

Den nuvarande dörren är inte den ursprungliga. Exakt hur dörren såg ut till stenhuset i början på 1500-talet känner vi inte till. Den har dock säkerligen varit tillverkad av ek, varit järnbeslagen och utrustad med lås och järnring. Som ytterligare förstärkning kunde dörren på insidan säkras med tre stycken stängselbommar. Genom denna ingång kommer vi in i husets förstuga. Under medeltiden lyses troligen detta utrymme upp av en lykta och dörren vaktades av en portsven. Tittar vi upp i förstugans tak kan vi se öppningen till ett skållhål och en ränna till ett fällgaller. Detta utgör exempel på borgens försvarssystem. Från förstugan kan vi fortsätta ner till husets källarvåning eller upp till nästa våning.

Källarvåningen

Om vi fortsätter ner för trapporna till vänster eller höger kommer vi ner till husets källarvåning, som delvis är belägen under markytan. De senmedeltida borgarna, hade ofta tjocka murar och endast några få ljusinsläpp i källarvåningen. På Glimmingehus utgör tjockleken på källarmurarna cirka 2,2 m och här återfinns förhållandevis många ljusgluggar, sammanlagt sjutton stycken. Fem stycken av dessa restaurerades under 1900-talets första hälft. Förutom som ljusinsläpp kan dessa gluggar också ha använts som skottspringor för bössor och armborst. Källaren har ursprungligen haft jordgolv och kanske till viss del också stenläggning. Källarvåningarna i de senmedeltida borgarna fungerade ofta som förvarings- och förrådsrum och i en del fall inrymde de även borgstuga och kök.

Spiskällare

Till höger kommer vi ner i stenhusets förmodade spiskällare, uppdelat i två olika rum. Dessa utrymmen har fungerat som mat-, öl- och vinkällare. Rummen fungerade alltså som förvaringsplats för livsmedel, som krävde en jämn och sval temperatur, exempelvis kött, smör och dryckesvaror.

Norra källarrummet i spiskällaren.

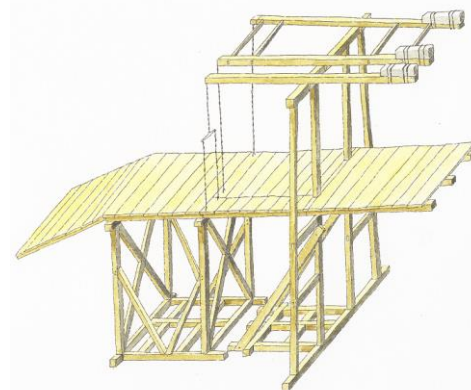
Foto: Bengt A. Lundberg, RAÄ. CC BY

Drycken och maten förvarades i korgar, kar, tunnor, på hyllor och i väggskåp. I öltunnorna har det funnits en hel del inhemsk dansk öl, producerat i gårdens brygghus eller i de omgivande städerna och byarna. Bland tunnorna har det säkert också funnits en hel del importöl från tyska städer som Rostock, Wismar, Stralsund, Lübeck, Hannover och Hamburg. Här fanns troligen också mjöd och importerat vin. Rhenskt vin var populärt, men det förekom också franskt och spanskt vin. I källaren förvarade man kanske också must (saft eller jäst saft) pressad av till exempel äpple, päron eller körsbär. I vattengraven runt borgen har man påträffat tappkranar av metall som kan ha använts till dryckestunnorna i källaren.

Ringarna i källarrummens tak har förmodligen använts till upphängning av livsmedel och annat, som man ville skydda mot exempelvis råttor och möss. En källarsven eller en redesven ansvarade för och höll ordning på innehållet i spiskällaren och andra livsmedelsförråd.

Glimmingehus vindbrygga

I det inre källarrummet förvaras nu för tiden ett antal ekbjälkar. Dessa påträffades vid vallgravsutgrävningarna på 1930-talet och tolkades som rester efter en vindbrygga. Vindbryggan har daterats till 1500-talet.

Rekonstruktion av Glimmingehus vindbrygga.
Teckning: Jan Antreski

Var fanns fängelset?

Många besökare på Glimmingehus får ofta en känsla av fängelsemiljö, när de kommer ner i de två källarutrymmena i stenhusets västliga del. Ringarna i källarrumstaket sätter igång fantasin. Spekulationer kring ett fängelse stöter man då och då också på i litteraturen om Glimmingehus. Dessa spekulationer kan mycket väl ha sitt ursprung i de uppgifter som omnämns i *Skibykrøniken*. Här finns nämligen uppgifter om att Otte Stigsen [Ulfeld] ska ha satts i fängelse på Glimmingehus. Det hela ägde rum i samband med ett krigsföretag i Skåne 1525, där Otte Stigsen tillfångatogs av bönder och sedan överlämnats till skånska frälset. Min uppfattning är dock att det aldrig funnits något särskilt inrett rum på Glimmingehus som var tänkt att fungera som fängelse. Om nu Otte Stigsen verkligen blev inlåst på Glimmingehus, så har det förmodligen varit i en för tillfället lämplig lokal. Under senmedeltiden var fängelsestraff nämligen inte speciellt vanligt, på sin höjd förekom det att kungar, ärkebiskopar och frälsemän fängslades, men då framför allt som en del i den allmänna, politiska kampen om makt och inflytande. *Det vanligaste straffet under senmedeltiden utgjordes istället av bötesstraff* och vid allvarliga brott förekom också skamstraff, kroppsstraff och ibland också dödsstraff. Fortfarande under 1600-talet var det ovanligt med fängelsestraff, däremot förekom korta inspärningar och straffarbete. Ofta utnyttjades tillfälliga fängelselokaler. Först under senare delen av 1700-talet och framför allt under 1800-talet började man i Sverige i större grad tillämpa straff som innebar frihetsberövande och fängelse.

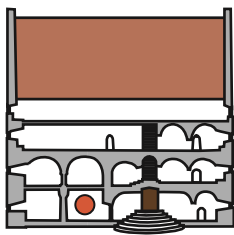
Tips på frågor att arbeta med:

Hur klarade man sig utan kylskåp i äldre tider?

Hur och i vad förpackade man maten under medeltiden?

Varför var det ovanligt med fängelsestraff på medeltiden?

Varför blev det vanligare med fängelsestraff på 1800-talet?

Källare med brunn och bakugnar

Om vi går ned till vänster, efter att vi har tagit oss in i borgen, kommer vi till ett källarrum, med en brunn, en åttkantspelare och rester efter bakugnar. Rummets funktion är osäkert och omdiskuterat. Vid en inspektion på Glimmingehus 1676 omtalas att det fanns ett brygghus i stenhusets källare. Kanske var det detta utrymme som i så fall menades. I så fall kan medeltidshushållets bryggerska ha bryggt öl i denna lokal. Andra menar dock att källarrummen ska ha fungerat som stenhusets borgstuga. Det vill säga ett tillhåll för borgens soldater och andra män inom arbetsstyrkan. Ytterligare menar andra att det fungerat som en allmän uppehållsort och matsal för gårdsfolket. Vilken teori som är rätt är svårt att avgöra. Kanske hade rummet flera olika funktioner under medeltiden. Det som talar för det första förslaget är det faktum att det på andra håll också ha förekommit brygghus i borgarnas källarvåningar.

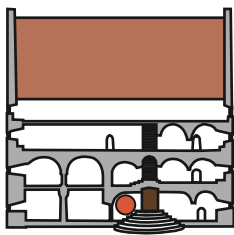
Brunnen

Intill åttkantspelaren påträffar vi borgbrunnen. Brunnens placering i källaren är inte en ovanlig företeelse i borgar. Det var en fördel att ha tillgång till brunn inomhus i samband med fientligt anfall och belägring. Utbröt brand i stenhuset var det säkert fördel att ha tillgång till vatten inomhus. Fördelen att ha en brunn i direkt anslutning till borgköket kan man säkert inte heller bortse ifrån. Vattnet har man hämtat upp med en hink. I bjälken ovanför brunnen kan vi möjligtvis fortfarande se fästpunkten för hissanordningen.

Källarrum med bakugn och brunn.

Foto Bengt A. Lundberg. RAÄ. CC BY

Köket

På vägen ner till källaren ser vi husets kök till höger. Köket kan också beskådas nere i källaren med brunnen, genom en öppning som bildats i samband med att kökets bakugn vid något tillfälle har rasat eller rivits ner. Ursprungligen fanns det en trappa ned till köket i höjd med den avsats som finns i trappan som leder ned till källaren. Första trappsteget går fortfarande att se. Under kökets nuvarande marknivå hittade arkeologer, på 1990-talet, rester efter ytterligare ett trappsteg nedanför. I köket hittar vi bland annat resterna efter möjligen två bakugnar till vänster, en spis mitt på golvet och en vask med avloppsränna. Till höger finns ytterligare en ugsanläggning. På spisen kunde man med hjälp av olika redskap koka, grilla och steka.

Borgkök med spis, ugsnöppningar och utslagsvask under fönstret. Foto: CC BY

Vid arkeologiska utgrävningar av spisen på 1920-talet påträffades stora mängder kol och matrester i form av djurben. Röken från spisen försvann upp i kökets trattformade taköppning och vidare upp i en rökkanal. De övriga utrymmena och nischerna kan ha använts som förvarings-

plats för ved, elddon och köksredskap. De två inmurade stockarna i taket har förmodligen varit avsedda för matvaror som skulle rökas. Köksredskapen och den gamla köksinredningen är sedan länge borta.

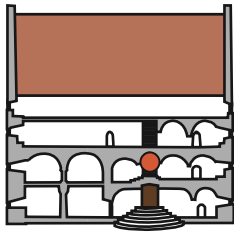

Bakning i bakugn.
Digital Jagielloian Library

Vi kan bara spekulera i hur det kan ha sett ut. Inventarieförteckningar och bilder från 1400- och 1500-talet berättar om grytor, kittlar, krok och kätting till kokkärl, stekpannor, halster, stekspett med tillhörande droppfat, trefötter till pannor med flat botten, munkpannor, mortlar, rivjärn, durkslag, slevar, köksknivar, hackknivar, tråg, ämbar, kar, tunnor, fyrfat till färdiglagad mat, eldrakor, kvastar, diskbaljor och eldviftor.

Tips på frågor att arbeta med:
Hur lagade man mat på medeltiden?
Vad åt man på medeltiden?

Första våningen

Första trappan

Från förstugan leder en stentrappa upp till borgens första våning. Enligt uppgifter från Folklivsarkivets samlingar i Lund kallades denna trappa i äldre tider för "hönsatrappan". Trappstegen här är lägre än i nästa trappa längre upp. Åtskilliga är de pigor och drängar som burit tunga bördor i dessa trappor.

Skottglugg från sidan i trappan.

Foto: CC BY

Försvarssystem i trappan

Trappan upp till nästa våning har utformats till försvar och för att imponera och sätta rätta stämningen. Skållhålet i trapptaket och skottgluggar i väggar och tak ingick i borgens försvarssystem, det som ibland kallas för "fällorna". Skållhål och skottgluggarna användes dock inte bara till försvar, de skulle också försätta besökare i ett mentalt underläge. En besökare skulle känna sig både imponerad, ängslig och underlägsen.

Skottglugg i trappans tak.

Foto: CC BY

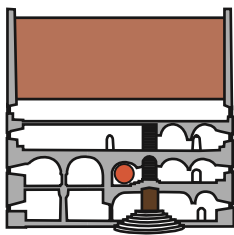
Unikt trapphus

Medeltidsborgarna hade ofta ut- eller invändiga trätrappor. Det förekom också trapporn och trappor inne i murarna. Här ser det helt annorlunda ut. De olika våningarna förbinds här centralt på insidan med breda och raka trappor, med tillhörande vilplan. Placering och utformning är unik bland de nordiska medeltidsborgarna.

Försvarssystemet i borgens trapphus.

Illustration: Jan Antreski

Förstuga och vildmannen

När vi tagit oss upp för denna trappa så kommer vi in i den så kallade förstugan. Rummet är försett med stengolv, takvalv och två fönsteröppningar. Under medeltiden var rummet säkerligen inrett på ett enkelt sätt med bänkar och belysning av något slag. Rummets centrala placering i huset och tre dörröppningar, gjorde att man här hade tillgång till nästan alla rum och våningar. På så vis fungerade rummet som en förstuga eller förrum och här höll säkert tjänstefolket ofta till, så som dörrsvenner, pigor, vakter och budbärare.

Skorstensstock

Här kan vi också se en tegelmurad skorstenstock som fortsätter upp i huset. Skorstenen kommer från köket i källaren.

Vildmannen med hare och knölpåk.
Foto: CC BY

Vildmannen

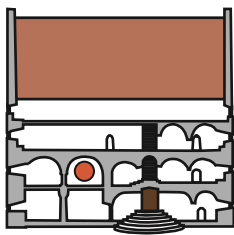
I ett hörn av förstuga kan vi beskåda den så kallade *Vildmannen*, med hare och knölpåk i varsin hand. Ursprungligen stod han förmodligen utomhus, möjligen vid husets ingång. Vildmän och vildkvinnor ingick i den medeltida folktron och de användes ofta i adelns släktvapen. Troligen har stenfiguren tillverkats av stenhuggaren Adam van Düren. Långt senare i tiden kallades stenfiguren för *Jätten*. Många är de barn i trakten, som fått höra spännande historier om Jätten på Glimmingehus.

Förstugan med skorstensstock i tegel och vildmannen i hörnan. Foto: Bengt A. Lundberg, RAÄ. CC BY

Tips på frågor att arbeta med:

Vad är en vildman för något?
Varför finns det en vildman på Glimmingehus?
I vilket svenskt landskapsvapen ingår det en vildman?

Borgstugan

Det första rum vi kommer till från förstugan är borgstugan. Rummet domineras av en mittkolonn som bär upp det välvda taket. Runt denna kolonn finns ett åttkantigt stenbord. Strax under taket på den västra väggen, mot förstugan, öppnar sig en kanalmyrning. Från denna kunde man få varmluft från bakugnarna i köket via en kanal. Denna öppning utgör den enda kända värmekällan i rummet. Flyttbara värmekällor kan också ha tillfört extra värme i rummet. Mittkolonnens nedtill indragna bas antyder att det ursprungligen kan ha funnits ett golv av stenplattor. Någon säker uppfattning om rummets ursprungliga funktion har vi inte. Det finns dock anledning till att tro att detta rum fungerade som stenhusets borgstuga. I så fall utgjorde denna uppehållsort för framför allt Glimmingehus soldater och manliga tjänare. Rummet användes i så fall både som matsal och sovrum. Här kunde manskapet också fördriva sin fria tid med att exempelvis dricka öl och spela spel och tärning. Ibland har rummet säkert också använts som mötesrum, mottagningsrum och andra representativa funktioner.

Borgstugan med mittpelare och stenbord.

Foto: Fredrik Nihlén

Ursprungliga lösa inventarier saknas även i detta rum. Bänkarna längs väggarna är nutida. Till skillnad mot många andra rum i borgen saknas det här fönsternischer med tillhörande stenbänkar. Troligen fanns det istället bänkar av trä längst väggarna, som kunde användas som både sitt- och sovplatser. I danska dokument omtalas att borgstugornas bänkar kunde vara utrustade med textilier (*bencke klaedher*). Förutom stenbordet i mitten kunde man vid måltider sätta upp en lång bordskiva på bockben. Väggarna kan ha varit utrustade med dekorerade träpaneler och vackra tygbonader. Rummet kan också ha varit försett med ljuskronor i taket.

Spelplan för kvarnspel, inristat på en stenplatta. Fynd från Glimmingehus.

Foto: Tina Karlsson

Tips på frågor att arbeta med:

Vilka typer av möbler användes på medeltiden?

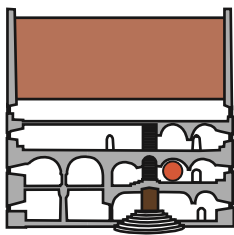
Vad tillverkades möblerna av?

Hur skiljer sig dessa mot de som vi använder nu för tiden?

Hur sov man på medeltiden? Sov alla i sängar?

Vilka sällskapsspel spelades på medeltiden?

Spelar vi fortfarande dessa spel?

Herregemaket

Fortsätter man igenom förstugan, förbi vildmannen, kommer man sedan in i det rum som man skulle kunna kalla för herregemaket. Namnförslaget kommer av att detta kan ha varit borgherrens privata rum. Gemaket fungerade i så fall som en kombination av sovrum, matrum, arbetsrum och uppehållsrum för herren. Så länge Jens Holgersen levde gick förmodligen rummet under benämningen *Jens gemak*. Stenreliefen med Jens Holgersens vapen, som vi kan se ovanför ingången till den intilliggande kammaren, ger en antydning om vem som höll till i detta rum. En annan teori går ut på att rummet kan ha varit avsett att hysa hela adelsfamiljen, herren, frun och barnen. Ytterligare en annan idé som lagts fram är att rummet fungerat som frustuga för Margareta Arvidsdotter.

Herregemaket med spis och dörröppning till stugkammaren. Foto Bengt A. Lundberg. RAÄ. CC BY

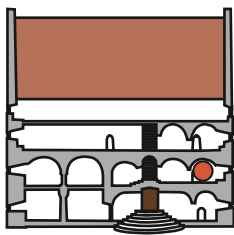
Tittar man runt så kan man studera en hel del medeltida inrättningar för bekvämlighet. Allra tydligast är rummets öppna spis som gav värme både under måltider, dagligt arbete och under nattens sömn. Via öppningen till värmekanalen uppe på väggen, strax under det välvda taket, kunde man få ytterligare värme från

köket. I fönsternischen intill den öppna spisen hittar vi också en stenvask med avloppsränna, en bekvämlighet i samband med bad och hygienvätt. Gemaket är väl påkostat med välvt tak och golv av stenplattor. De olika nischerna kan ha fungerat som plats för kistor och skåp. Rummet har förmodligen varit inrett med bänkar, med tillhörande dynor och andra textilier. Till detta kan säkert också läggas väggbonader, väggpaneler, ljuskrona i taket, bord, säng och enstaka stolar. Tillgången till den intilliggande stugkammaren med tillhörande toalett ska också läggas till på listan med bekvämligheter. Kammarsvennen ordnade med uppvärmning, städning och uppassning i rummet.

Stenrelief med Jens Holgersens släktvapen. Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

Via detta rum kunde man också upprätthålla en viss översikt och kontroll av borgen. Från rummet kunde man ha full uppsikt över borggården. Själva ingången till stenhuset kunde också kontrolleras på så sätt att portens fällgaller hade sin vinschmekanism i direkt anslutning till detta rum. Omedelbart till höger när man kommer in i gemakets hittar man nämligen ingången till fällgallerkammaren, där man kunde höja och sänka fällgallret med en vinsch. Genom skållhålet i golvet kunde man också hälla kokande vatten på en fiende som försökte ta sig in i stenhuset eller attackera med vapen. Hålet kunde säkert också underlätta kommunikation mellan herregemaket och en försvarsstyrka i förstugan innanför borgporten.

Stugkammare

Via en dörröppning från herregemaket fortsätter vi in i ytterligare ett rum, den så kallade stugkammaren. Rummet har ett välvt tak och kan möjligen ha fungerat som förrådsrum och klädkammare. Här förvarades i så fall kläder, vapen, smycken, rustning, pengar, textilier, böcker och dokument. I rummet hittar vi också utgången till en toalett. I väggen ut mot trappan ser vi också två stycken rektangulära öppningar. Dessa har troligen fungerat som skottgluggar i samband med försvar mot en inträngande fiende.

Stugkammaren med skottgluggar och öppning för hemlighus till höger. Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

Hemlighuset

I den södra muren i stugkammaren öppnar sig en utgång till en toalett, ett så kallat hemlighus. För att komma ut till hemlighuset fick man öppna upp en dörr i stugkammaren som ledde ut till en smal gång. Denna trånga och smala gång lystes upp av en lykta som placerats i en vägg nisch. Längst in i gången fanns

ytterligare en dörr som ledde ut till själva hemlighuset, som hängde som en fågelholk på husets utsida. Denna sistnämnda dörr kunde reglas med en dragregel av trä från insidan och bomrännorna finns fortfarande kvar. Detta för att hindra en fiende att ta sig in i stenhuset via hemlighuset. Själva

Igenmurad öppning till hemlighuset i herregemaket.

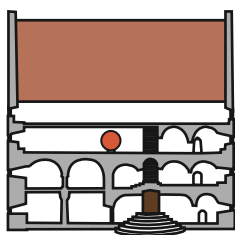
Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

toalettbyggnaden, som inte längre finns kvar, hängde som sagt som en fågelholk på utsidan av stenhuset. Resterna efter denna går fortfarande att se på huset utsida (se bild). Man satt förmodligen på en stång eller en sittbräda med hål i och urin och avföring hamnade sedan på marken nedanför stenhuset. En del av avföringen åts troligen upp av gårdens tamdjur. Resten har sedan runnit eller skyfflats ut i vallgraven, som fungerade som avskrädesplats och soptipp för borgens invånare. På andra borgar och slott kan man fortfarande se hur de gamla toaletterna hänger direkt ut över vallgraven. Möjligtvis var det på 1700-talet som man tog bort toaletterna i huset och murade igen öppningarna. Ytterligare en utgång till ett hemlighus finns i anslutning till Stora salen.

Förslag på frågor att arbeta med:

Hur såg Jens Holgersens rustning ut?
Hur såg Jens Holgersens kläder ut?
Vad torkade man sig med på
medeltiden vid ett toalettbesök?

Andra våningen

Stora salen

Fortsätter vi vidare upp för nästa trappa, förbi skållhål och skottgluggar, kommer vi till ett av husets största rum, den så kallade "Stora salen". Detta rum har troligen redan ursprungligen varit uppdelat i en rad mindre rum och stenlagd i hela sin längd. På väggarna kan man nämligen se rester efter en äldre rumsindelning. Resterna består av lister av tegel och murbruk. Innerväggarna var troligtvis utförda i korsvirke. Under Margaretas och Jens tid kan rumsindelningen ha bestått av fem mindre rum och ett större i söder. De små rummen kan ha använts som gästrum och förråd. Det stora rummet i söder fungerade som fest- och danssal.

Stora salen med öppen spis i östra gaveln.

Foto: Bengt A. Lundberg, RAÄ. CC BY

Gästrum och förråd

Rumsindelningen visar att det kan ha funnits ungefär fyra stycken mindre rum och som troligen har fungerat som gästrum och förrådsutrymme. Bland dessa rum är det speciellt ett som sticker ut lite extra.

Det rör sig om det sydöstra hörnrummet med tillhörande spis och väggrelief. Rummet har värmts upp med hjälp av en öppen spis, som bland annat är dekorerad

med släkten Ulfstands vapen. På väggen sitter det också en stenrelief, tillverkad av gotländsk sandsten, föreställande släkten Rosensparres vapen. Jens Holgersens mor tillhörde släkten Rosensparre. Detta rum har dessutom varit dekorerat med färg i taket.

Spisen i stora salen. Foto: Bengt A. Lundberg, RAÄ. CC BY

På den innersta bjälken ovanför spisen kan man nämligen se rester efter en äldre takmålning. Färgresterna antyder om gula stjärnor på en mörkare botten. Färgresterna slutar vid rummets norra vägg och förmodligen är det endast detta rum som varit dekorerat med en "stjärnhimmel". Rummet har troligen fungerat som ett gästrum, men det kan inte uteslutas att det kan ha använts av någon inom Glimminges ägarfamilj. Hur de förmodade gästrummen har varit utrustade känner vi inte till. En inventarieförteckning från slottet Stegeholm, från år 1506, berättar dock att goda gästsängar kunde vara utrustade med bland annat långdynor, huvuddynor, lakan och täcke.

Takmålning i stora salen med gula stjärnor på mörk bakgrund. Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

Kanske såg det ut ungefär så här i taket på hörnrummet i stora salen. Foto: CC BY

Stora salen, inredning och gästabad

Det stora rummet har troligtvis fungerat som "salen" och därmed använts till gästabad, måltider, dans, mottagningar och möten. Till salen hörde också ett hemlighus, alltså en toalett. Eftersom inventarieförteckningar och ursprunglig inredning saknas känner vi inte till hur salen kan ha varit inredd och möblerad. Genom bevarade uppgifter från andra herresäten och genom senmedeltida bildmaterial kan man ändå bilda sig en uppfattning om hur det kan ha sett ut i en sal, i samband med till exempel ett gästabad i början på 1500-talet. Väggarna kan ha varit täckta med textilbonader och rummet lystes upp av ljuskronor, ljusstakar och oljelampor.

Medeltida gästabad. Ur *The Romance of Alexander the Great*, 1400-talet.

Den nuvarande väggbonaden är nyttillverkad, men är gjord efter medeltida förlagor. Salen har möblerats med bord och

bänkar. Borden bestod av långa träskivor som lades på bockar och täcktes med vita linnedukar. Vattenskål och handkläde användes till att tvätta händerna innan måltiden påbörjades. Borden dukas med trädiskar, tallrikar, knivar, skedar, fat och skålar av trä och keramik, dryckeskar av metall, trä och glas och det på den tiden högt uppskattade saltkaret. Dukesvennerna stod för dukning och uppassning vid bordet. Till gästernas bekvämlighet var salen, som tidigare omnämns, utrustad med ett hemlighus i söder.

Öppningen till stora salens hemlighus (toalett). Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

Representativ våning

Här hade Jens och Margareta tillgång till en representativ och värdig våning där gäster kunde tas emot, med tillhörande festlokal, gästrum och gästtoalett. Gästerna kunde dessutom ta sig in till denna våning direkt utifrån, via en yttre trätappa och svalgång på stenhusets utsida. Dörröppningen från svalgången finns fortfarande kvar i norr, delvis igenmurad. Objudna gäster kunde däremot hindras att komma in med hjälp av lås och två stycken dragreglar på dörrens baksida. Det var säkerligen på denna våning som man höll till, vid den "försittning" som hövitsmannen Hendrik Krummedige hade blivit inbjuden till, inför Jens och Margaretas dottrars giftemål i Ystad.

Senare förändringar i rummet

Förslagsvis försvann rumsindelningen under 1600-talet. Kanske i samband med rivningsförsöket 1676. Med hjälp av årsringsdatering har man räknat ut att huvuddelen av bjälkarna över stora salen skiftades ut under slutet av 1710-talet. Kanske för att öka bärförmågan till stenhusets nya funktion som spannmålsmagasin, eller så var bara stenhuset i behov av reparation. Trägolvet i rummets västra del, som ersatt en äldre stenläggning, kan också sättas i samband med funktionen som sädesmagasin under 1700-talet. Ytterligare lite senare rev man också ned köksskorstenen från denna våning och uppåt. Intill trappan upp till skytteloftet kan vi fortfarande se en fyrkantig lagning i trägolvet, som markerar den plats där skorstenen fortsatte upp till skytteloftet och vinden. De mörka stenplattorna på golvet i stora salen markerar lagningar under 1900-talet.

Här har rökkanalen från köket kapats. Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

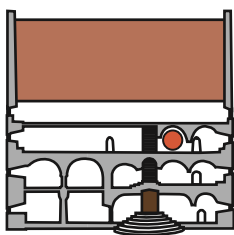
Frågor att arbeta med:

Hur festade man på medeltiden?

Hur dukade man på medeltiden?

Hur gick det till när man satt vid matborden på medeltiden?

Finns det likheter och olikheter med hur vi gör nu för tiden?

Frustugan

Från stora salen kommer man sedan in i den så kallade Frustugan. Detta kanske på många sätt annorlunda rum, har även kallats för Kyrkan, Kapellet, Praktrum och Praktvåningen. Rummet är det rikast dekorerade i stenhuset, med stenreliefer, *kämpatavlan*, vapensköld och kyrkoportal (dörromfattning). Det är just dessa dekorationer som gett upphov till de olika benämningarna. Stenrelieferna med de religiösa motiven har skapat benämningen *Kapellet* och mängden dekorationer ligger till grund för benämningen *Frustugan*. Det var nämligen så att frustugan oftast utgjorde det mest trivsamma, vänliga och bekväma rum i herrgårdar och slott under 1500-talet och hade de rikaste och praktfullaste dekorationerna. I en svensk bibelöversättning från 1541 kan man läsa följande liknelse: *Likasom uthi een frustughu altsammans guld och silke är*. Det går inte heller att utesluta att rummet samtidigt har haft flera andra funktioner.

Rikt dekorerad ingång till frustugans stugkammare.

Foto: Bengt A. Lundberg, RAÄ. CC BY

Om rummet fungerat som frustuga så kan man tänka sig att det varit utrustat med sängar, bord och bänkar. När det gäller inredningstextilier berättar bröllopsräkenskaper från 1500-talets början, från annat håll, även om bänkkäddan,

Fönsteröppning i Frustugan.

Foto: Bengt A. Lundberg, RAÄ. CC BY

väggbonader och dynor. Benämningen ”frustuga” i sig berättar att det rörde sig om ett särskilt rum för borgfrun och andra kvinnor. I danska räkenskaper från 1500-talets början omtalas till exempel hur slottsfogden kunde köpa tyg till *pigherne paa fruerstwen*. Här kunde husets fru, döttrar, besökande kvinnor och adliga jungfrur ha sin uppehållsort. Frustugan kunde också utgöra privat sällskapsrum för samtal, trevnad och spel för både kvinnor och män. Kanske har Margaretas och Jens barn också tillbringat en del tid i detta rum när de var som yngst. Vaggan var säkert en självklar möbel i detta rum. Frustugupigan stod för städning, uppvärmning och upppassning i rummet.

Kämpetavlan i frustugan. Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

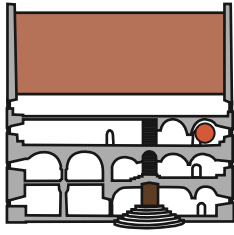

Släktvapen i frustugan. Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

Tips på frågor att arbeta med:

Hur värmde man upp ett rum i en borg på medeltiden?

Hur såg Margaretas säng ut?

Frustugans stugkammare

Genom den dekorerade portalen, som är av gotländskt ursprung, kommer man in i ytterligare ett rum. Rummet kan jämföras med kammaren i anslutning till herregemaket och kan ha använts som fruns klädkammare. Rummet eller ”kammaren” saknar av någon anledning kalkputs i tak och väggar. Av denna anledning kan man här på ett pedagogiskt sätt studera murningsteknik i rummets takvalv.

Stugkammaren med tegelvalv. Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

Tips på frågor att arbeta med:

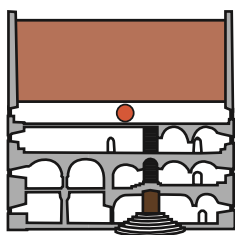
Hur bygger man ett valv?
Vad tillverkar man tegel av?
Hur tror ni att Margareta
Arvidsdotters kläder såg ut?

Fönsteröppning med stenbänkar och skåpsnisch.

Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

Tredje våningen

Skytteloftet

Om man istället för att gå in i frustugan fortsätter upp för trätrappan kommer man till skytteloftet. Här ändrar sig husets karaktär en hel del. Våningen har både golv och tak i trä och alla öppningar är täckta med luckor. Det hela ger ett betydligt mörkare intryck i jämförelse med våningarna under. Golvplanet i väster ligger cirka en halv meter högre än i den övriga delen. Detta beror på att denna del ligger över frustugans välvda tak som tar mer plats än stora salens trätak.

Skytteloftet på Glimmingehus tredje våning.
Foto Bengt A. Lundberg, RAÄ. CC BY

Denna våning såg förmodligen lite annorlunda ut ursprungligen. Förmodligen hade även denna samma typ av fönster som i våningarna under. Golvet kan ha varit täckt av sten. Någon rumsindelning har dock inte påträffats på denna våning. Möjligtvis har rummet haft öppet tak ända upp till vinden. Rummets ursprungliga funktion känner vi dock tyvärr inte till. Ett förslag som lagts fram är att detta skulle ha varit stenhusets stora sal, istället för i våningen under. Andra menar att det fungerat som ett allmänt förrådsutrymme. För det sistnämnda talar kanske utgången till karnapen på denna våning. Via en

utbyggnad kunde man hissa upp kistor och säckar till denna våning med vindspel via öppningsbara luckor. Karnapet kunde också användas vid försvar av ingången till stenhuset.

Västra delen av skytteloftet och utgången till karnapet. Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

Under ett senare skede, under 1500- eller 1600-talet, har man troligen byggt om detta rum till ett så kallat skytteloft. De ursprungliga fönsteromfattningarna revs då ut tillsammans med sin glasning och ersattes av större tegelomfattningar. De nya öppningarna fick nu agera som fasta skottgluggar för stenhusets kanoner. Generalkvartermästare Johan Hintzke, som besökte Glimminge 1676, beskrev att man bekvämt kunde ställa kanoner på denna våning.

Öppning med lucka på skytteloftet.
Foto: Bengt A. Lundberg, RAÄ. CC BY

Vinden och taket

På skytteloftet finns det ytterligare en trätappa upp till själva stenhusets vind. Av säkerhetsskäl är denna våning avstängd för besökare. Själva vinden består av ett enda stort rum, med öppningar i stengavlarna. En imponerande takstol av furu reser sig på vinden. Genom att undersöka furuvirkets bevarade årsringar har man kunnat räkna ut att en hel del av träverket är från sen-medeltiden. Andra delar av virket har dock kommit på plats först under 1700-talets början och antyder en större reparation vid denna tidpunkt. Själva vinden har troligen använts som lagerutrymme och för torkning av livsmedel.

Vinden på Glimmingehus. Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ. CC BY

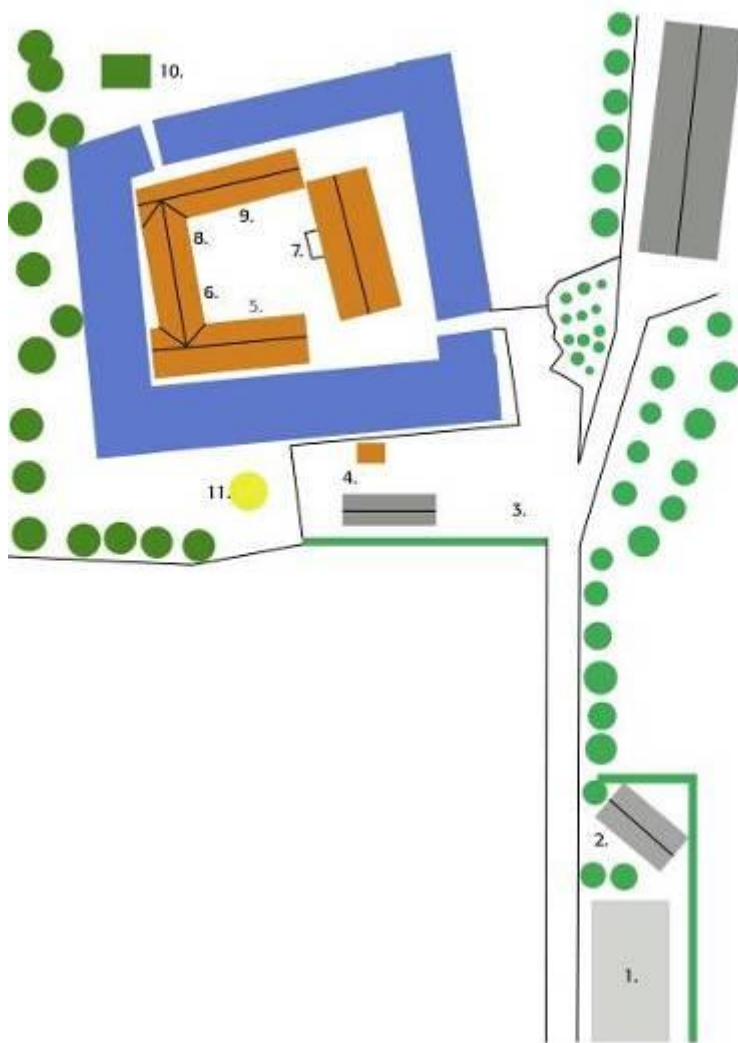
Utsikten mot väster från borgvinden. Foto: CC BY

Tips på frågor att arbeta med:

Hur kan man räkna ut åldern på gammalt trä med hjälp av årsringar?

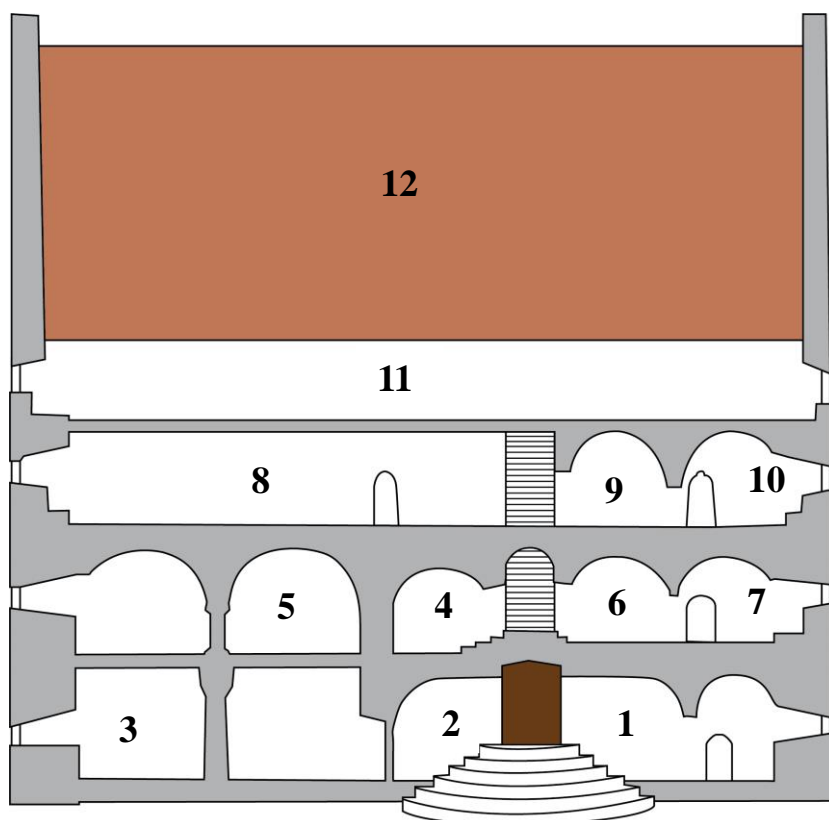
Vilka träslag använde oftast när man byggde hus på medeltiden?

Karta över området på Glimmingehus

1. Parkering
2. Butik, entré & toaletter
3. Handikapparkering
4. Byggnadshytta
5. Café
6. Brygghuset
7. Stenhuset (borgen)
8. Museet med aktuella utställningar
9. Stekarhuset och toaletter
10. Örtagården
11. Grill- och fikaplatz

Genomskärning av stenhuset på Glimmingehus

Genomskärning av stenhuset, sett från norr.

Illustration: Helena Duveborg, med kompletteringar av författaren.

- 1. Spiskällaren**
- 2. Köket**
- 3. Källaren, brunnen och bakugnarna**
- 4. Förstugan och vildmannen**
- 5. Borgstugan**
- 6. Herregemaket**
- 7. Stugkammaren och hemlighuset**
- 8. Stora salen**
- 9. Frustugan**
- 10. Stugkammaren**
- 11. Skytteloftet**
- 12. Vinden**

Litteraturtips

Om Glimmingehus:

Sten Åke Nilsson (red), *Glimmingehus 500 år*, Skånsk senmedeltid och renässans 17, Lund 1999.

Anders Ödman, *Glimmingehus*, Svenska kulturminnen nr 7, Riksantikvarieämbetet 2000.

Curt Wallin, *Jens Holgersen Ulfstand och Glimmingehus*, 1979.

Sägner och spökhistorier:

Curt Wallin, *Sägner kring Glimmingehus*, Ystad 1952

Curt Wallin, "Sägner om märkliga gravar, dödsställen och förtrollade döda", *Gravskick och gravtraditioner i sydöstra Skåne*, Stockholm 1951.

Skånes historia:

Sten Skansjö, *Skånes Historia*, 1997.

Gunnar Wetterberg, *Skånes historia*, 2016

Peter Carelli, *Det medeltida Skåne: en arkeologisk guidebok*, 2007.

Medeltid:

Dick Harrison, *Sveriges medeltid*, 2020.

Medeltida borgar:

Martin Hansson, *Medeltida borgar*, 2011.

Anders Ödman, *Borgar i Skåne*, Historiska Media, 2002.

Medeltida borgbygge:

Jan Svanberg, *Medeltida byggmästare*, Stockholm 1994.

Jan Svanberg, *Medeltida byggmästare i Norden*, 2013.

Medeltida vardagsliv:

Caroline Arcini, *Åderförkalkning och portvinstår. Välfärdssjukdomar i medeltidens Åhus*, 2003.

Maggie Black, *Den medeltida kokboken*, 1993.

Marie Hansson, *De skånska trädgårdarna och deras historia*, Lund 1997

Hans Hildebrand, *Sveriges medeltid*, 1983.

Janken Myrdal & Göran Bäärnhielm, *Kvinnor, barn & fester i medeltida mirakelberättelser*, 1994.

Janken Myrdal, *Det svenska jordbrukets historia: band 2, Jordbruket under feodalismen 1000-1700*, 1999.

Orrling, Carin, *Medeltidens ABC*, 2001.

Daniel Serra & Hanna Tunberg, *En sås av ringa värde och andra medeltida recept*, 2009.

Eva Österberg, *De små då, Perspektiv på barn i historien*, 2016.

Glimmingehus tar emot, besöker och öppnar upp för skolgrupper hela året! På Glimmingehus kan du och dina elever ta

del av Skånes historia i en spännande kulturmiljö. Vi riktar oss till alla elever i alla åldrar och syftet är att ge inblickar, upplevelser och kunskaper om Glimmingehus och Skånes historia.

Stenhuset på Glimmingehus. Foto: Fredrik Nihlén, RAÄ.
CC BY

Kontakt och bokning

Alla våra skolprogram och erbjudande till skolorna hittar du här:

www.raa.se/glimmingehus/for-skolor/

Besöksadress: Borgvägen 6, 275 56

Hammenhög

Telefon: 072 702 59 90

Bokning för skolor:

www.raa.se/glimmingehus/for-skolor/

Information för skolor:

Fredrik Nihlén (kulturmiljöpedagog)

0727-026567 eller 0727-025990

Fredrik.nihlen@raa.se